

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

Mihai Neagu Basarab

**Ultima boemă
bucureșteană
(1964-1976)**

urmată de **Portrete de boemi**

Ediție revizuită și adăugită

compania

Cuprins

Ultima boemă bucureșteană (1964-1976)	7
Portrete de boemi	119
Petre Țuțea	120
Oscar Lemnaru	132
Pictorul Niculai Georgescu	142
Dan Boiță	156
Pictorul Decebal Nițulescu	163

Boema se constituie drept un fenomen socio-culturalo-artistic tipic francezesc, care poate apărea însă în orice metropolă dintr-o țară a ginteii latine sau măcar francofonă. Disperarea expresionistă împiedică ginta germană să participe la această desfășurare urbană. Din Găești pot veni boemi la București, dar, rămânând la Găești, aceștia nu pot constitui boemă. Capitalele găzduiesc optim boeme, întrucât unii boemi sar de sub poduri direct în Academie, fără a fi nevoiți să schimbe orașul de domiciliu. Asta mai ales în Franța, desigur, unde există totuși un anume cult al valorilor, specific de altfel marilor națiuni chiar și atunci când acestea nu secretă boemă.

Îmi amintesc cum, spre sfârșitul anilor șaiszeci, pictorul Nicu Georgescu, care locuia într-un atelier cu chiuvetă în strada Sfântul Ion Moși, mergea o dată pe săptămână la familia Viorel și Coca Ștefăneanu ca să facă baie. De regulă, îi mai lua cu el pe Mihai Stratulat, pe Dăbuleanu și pe mine, ca noi să asigurăm un joc de cărți, pasiunea familiei Ștefăneanu, cât timp se îmbăia el. Familia Ștefăneanu era onorabilă, nu făcea parte din boemă, dar adevărata boemă se desăvârșește completând legăturile de grup cu relații din afara boemei. Aceste relații sunt, de regulă, tensionate, pentru că în afara boemei funcționează un ansamblu de reguli de comportare civilizată în societate, care pe boemi îi scoate din sărite exact așa cum produce enervare în populația normală excentricitatea elementelor boemei.

Boema, ca mizerie aproape generală, este în același timp autentic trăită și simulată, jucată în prezența unor speranțe de nezdruccinat într-un viitor mai mult sau mai puțin tenebros, dar până la urmă împlinit ca realitate. Această mizerie concretă, în parte autentic trăită, ferește boema de impostori. Studiez fascinat boema pentru că una dintre rădăcinile importante ale dezastrului actual și viitor este impostura.

Boema este formată în principal din candidați la ratare care se consideră candidați la nemurire. Sunt personalități accentuate, care simultan își trăiesc și-și joacă viața, cu convingerea fermă că-și vor cuceri meritata glorie. Desigur, mă refer aici mai ales la boema tipic pariziană, în momentele maximei ei împliniri. Acest fenomen de o complexitate deosebită poate înflori, chiar atipic, în orice împrejurare în care găsește condiții cât de cât prielnice.

Ultima boemă bucureșteană, configurată în 1964, are o serie de particularități care o individualizează. În România, cum foarte bine observase Petre Țuțea, era pe atunci simultan inflație și deflație : « Leul nu face două parale, dar nu-l găsești, să dai cu pușca ! » În realitate, deflația se manifesta numai atunci când voiai să cumperi mărfuri bune din Occident sau valută. « Piața socialistă » avea în 1964 o ofertă de mărfuri decent limitată, care urma să se reducă substanțial treptat prin practicarea exagerată a exportului de mărfuri de larg consum, mai ales alimente, « cu orice preț ». Aceasta a fost una dintre circumstanțele care au dus la dispariția ultimei boeme bucureștene. Mizeria boemei trebuie să fie cel puțin cu una-două trepte sub eventuala mizerie generală. Cine nu e-n boemă și are nu numai spirit, ci și serviciu n-are voie să trăiască mai prost sau la fel de prost ca boemii.

Vor spune unii că în boema pariziană erau și artiști bogați, ca Toulouse-Lautrec, de pildă. Aici intră-n discuție deficiența sănătății, care nu se putea repara cu toată averea contelui tată. Sănătos, Toulouse-Lautrec n-ar fi avut ce căuta în boemă, chiar dacă s-ar fi realizat tot ca pictor.

Într-un fel, boema este ca o boală care se vindecă, atestând astfel puterea de regenerare a unui neam, resursele de apărare, chiar în condiții vitrege, ale organismului social. Ca un abces deschis spontan și care evoluează spre vindecare datorită vitalității pacientului atins de boală. Pentru că, în mod normal, un sfert până la o cincime dintre boemi se realizează, ies din boemă, își împlinesc visul, iar restul sunt secerăți de boli sau, prin maturizare socială, redevin « cetățeni onorabili ». Asta dacă boema nu se-nterupe brusc, prin înăsprirea totalitarismului, de pildă, cum s-a-ntâmplat la noi după 1976, când

vitalitatea neamului românesc a intrat în adormire, cum ar zice masonii.

De ce a reapărut boema bucureșteană în 1964 ? Motivul principal l-a constituit amnistierea deținuților politici, sute de mii, care reprezentau în sânul poporului român de atunci o masă ca de minereu aurifer îmbogățit față de restul populației, mai adaptată la socialism, cu credința mai puțin antrenată, în libertatea iluzorie « de afară ». Nici nu se punea prea insistent problema caracterului ambiguu al libertății, toți românii știau că-n pușcărie e mai rău decât « acasă », oricât de rău ar fi fost « acasă ». Printre zecile de mii de deținuți politici eliberați în București erau câteva mii de intelectuali și artiști remarcabili, poeți, foști profesori universitari, foști ziariști faimoși, care, vrând-nevrând, au devenit boemi, siliți să locuiască în mici camere mansardate sau în subsoluri în care altădată își duseseră zilele poate chiar servitorii lor. Ciudat este faptul că preferau trei metri pătrați pe strada Brezoianu la subsol unei garsoniere de 18 metri pătrați, cu duș și bucătărie, în Balta Albă, unde se simțeau, printre foștii copii de foști țărani semiurbanizați, ca într-un ghetou siberian. Acești artiști și intelectuali remarcabili, chinuiți ani sau decenii în temnițe, preferau deci mizeria locativă unui semiconfort de tip comunist. Asta și pentru că veneau din mizeria locativă a închisorilor. Calități intelectual-artistice pentru participarea la boemă aveau în mod incontestabil : doar fuseseră arestați pentru ca locul lor să fie luat de alții mai nepricepuți și mai netaleantați, dar mai devotați Partidului Comunist și Uniunii Sovietice sau măcar Rusiei (sabotaj reușit uneori). În mizerie și în afara zidurilor închisorii, având posibilitatea de a da lecții de franceză, germană, engleză sau matematici, chiar de a face traduceri, publicate eventual sub semnătura unui fost prieten care nu făcuse pușcărie, sau corectură sau chiar dactilografie, acești artiști și intelectuali și-au redobândit dreptul de a spera. Și astfel, chiar fără să devină bețivi, au ajuns în boema bucureșteană, pe care nu numai că au consolidat-o, dar chiar i-au creat panașul.

În monografia pe care i-a consacrat-o lui Constantin Noica, Sorin Lavric menționează faptul că minuscula cameră de la Păltiniș îl mulțumea pe Noica numai pentru că era totuși mai

mult decât celula închisorii. Aș putea zice că am asistat la un moment de concordie în interiorul boemei bucureștene hiper-mature, formată mai ales din ziariști ușor trecuți de 60 de ani. De pildă, Oscar Lemnaru trăise toată viața în coasta boemei, fiind prieten însă cu o serie de gânditori, ziariști și artiști consacrați, pe care, la ieșirea acestora din pușcărie, i-a regăsit drept colegi de boemă, ca, de pildă, pe Țuțea și Carandino. Toate aceste modificări de statut, fără vreo influență asupra capacității intelectuale a celor căzuți în boemă sau ridicați din ea, constituiau o dinamică internă a artelor în București, a cărei urmărire nu putea să plictisească sau să enerveze nici un om onest și inteligent.

Desigur, tânăra boemă s-a format și ea de îndată ce caracterul partinic al artei socialiste n-a mai fost obligatoriu chiar pe fiecare pagină și în fiecare desen. Tineri talentați din toată țara au venit să-și caute norocul la București. Carieristii, impostorii desigur că n-au pătruns în boemă, dar bețivii, mitomanii, expansivii de toate nuanțele s-au constituit în « aripa tânără » a boemei bucureștene. Unii erau de « familie bună », ca Nuni Anestin, de pildă, sau ca pictorul Nicolae (Niculai) Georgescu. Alții aveau origine modestă, dar dorința lor de a cuceri lumea era tot atât de mare ca a celor deja pomeniți.

Am frecventat cu plăcere ultima boemă bucureșteană, fără a putea face parte din ea. M-a împiedicat să fiu boem o anumite luciditate, o conștientă completă în mai fiecare clipă trăită. M-am simțit, de aceea, uneori meschin, alteori numai de prisos printre acești optimiști incurabili, de care totuși orice senzație de culpabilitate mă apropia, deși mă deosebesc esențial de boemul standard sau ideal prin incapacitatea de a lua bani împrumut. Tipic boemului este să nu-și plătească niciodată datoriile, iar dacă este posibil, nici chiria și nici deplasările pe care nu le face cu piciorul.

Au fost boemi celebri morți înainte de 1964. Boemi iluștri fără boemă, care ar fi fost reprezentativi chiar și la apogeul boemei pariziene. Dimitrie Stelaru a trăit până în 1971 ; având tendința de a aluneca în expresionism, nu a evoluat destul de « colorat » în mijlocul boemei. Dimov și Țepeneag, în schimb, făcând parte, în prelungirea lui Stelaru, din curentul oniric al

poeziei românești, au avut o existență mai implicată în boema bucureșteană. Când Țepeneag s-a smuls din boemă, a ajuns tocmai la Paris, de unde luminează teoretic cu o strălucire care ar fi fost greu de imaginat în 1964. Spre sfârșitul anilor șaizeci, Țuța povestea că-ntr-o duminică l-ar fi invitat Dimov și Țepeneag la dejun. I-a așteptat acasă, să vină ei să-l ia la masă, așa cum se înțeleșeseră, până la ora cinci după-amiază, când, răzbindu-l foamea, a ieșit singur să mănânce pe cont propriu. Reîntâlnindu-se întâmplător în oraș cu cei doi după câteva zile, aceștia l-ar fi întrebat : « Când repetăm figura ? » Țuța comenta, distrându-se copios : « Adică eu să-i aștept și ei să nu vină ! » Dimov avea cel mai intimidant zâmbet din istoria literaturii române. Când îți zâmbea, dacă nu erai prost sau excesiv de erudit, îi deveneai instantaneu complice, urmând apoi să afli la ce anume. Asta era totuși boemă de cea mai bună calitate... Într-un volum intitulat *Întâlnirea scriitorilor români din întreaga lume, Neptun, 5-10 iunie 1995*, editat de Fundația Luceafărul în același an, Rodica Palade ia un interviu simultan lui Costache Olăreanu și D. Țepeneag, din care am aflat cum reușea Dimov să supraviețuiască : Țepeneag relatează că prietenul său Dimov, în caz extrem, avea credit la florărese, de la care putea împrumuta fără dobândă diverse sume, desigur pe termene nu prea lungi. Este important acest interviu pentru că se vorbește acolo și despre boemi foarte discreți dar de calitate, cum au fost Daniel Turcea, care nu era bețiv, la fel ca Ștefan Stoian, cel mai politicos scriitor român din toate timpurile, Sorin Mărculescu, prematur tată de familie, și Tudor Țopa, care ar fi făcut legătura între onirici și târgovișteni.

Desigur, boema are ierarhie. În ultima boemă bucureșteană străluceau doi poeți : Teodor Păcă și Tudor George, și un grafician, Florin Pucă, supraviețuitor al poezilor, pentru că, amputându-i-se picioarele din cauza fumatului excesiv, nu mai putea să meargă după băutura și a ieșit astfel, prin nemișcare, din boemă. Prietena lui, distinsa doamnă Florence, venea la mine la cabinet în anii optzeci după remedii homeopatice contra arteritei obliterante. Secale C6 îi mai potolea durerile acestui mare grafician.

Tudor George, ca și Gigi (George) Astaloș, jucase rugbi în tinerețe și-și păstrase o parte din mușchii de odinioară pentru orice eventualitate. Am putea spune că, dacă simțea nevoia să-mpartă ceva cu el sau invers, cum i se-ntâmpla lui Eugen Jebeleanu la restaurantul Casei Scriitorilor seara, alunecai ușor în teamă, George fiind excesiv de extrovertit, poate și violent dac-ar fi întâmpinat opoziție, ceea ce nu-mi amintesc să fi fost cazul vreodată. De fapt, George îi « umfla » maestrului Jebeleanu țigara în celofan din buzunarul de la piept al sacoului, țigară pe care era preferabil să n-o uite acasă, pentru că atunci era de rău. Cum știu numai din auzite ce se întâmpla când Jebeleanu uita acasă țigara lui George, nu intru în amănunte. S-ar putea însă ca, pe parcursul acestor evocări, să devin mai comunicativ...

Nicolae Velea, prozator de mare forță, depășise faza de bețiv și ajunsese alcoolic – unul dintre puținii cu acest traseu. L-am auzit povestind c-a vrut să se facă turnător ca să scape de necazuri, dar Securitatea l-ar fi refuzat din pricina excelselor lui bahice. Când prozatorul Văduva l-a invitat la un pahar de vin alb într-o după-amiază caniculară de iulie, la madame Candrea, cerându-și scuze că rieslingul nu-i destul de rece, Velea i-a spus : « Nu face nimic, beau și la temperatura epocii. » A fost găsit într-o dimineață de iarnă înghețat la marginea trotuarului, în zăpadă, la vârsta de cincizeci de ani. Moarte tipică pentru boemi...

Se ieșise, de altfel, din intervalul 1964-1976. Să ne-nțelegem : în 1976 nu s-a desființat boema, ci n-au mai fost condiții pentru funcționarea ei normală. Nimeni nu i-ar fi putut spune lui Nichita Stănescu : « Gata, liniștește-te, s-a terminat cu boema ! » Unii boemi mai trăiesc și astăzi. Mai ales dintre actori. Ei întrupează superlativul în acest domeniu, pentru că mulți au convingerea că realitatea este sub idealul pe care-l merită cu prisosință. Și neîmplinirea se-neacă în alcool chiar atunci când nu există, când recunoașterea este unanimă, dar actorul consideră c-ar merita mai multă. Actrița se deosebește de actor prin aceea că are nevoie de răsfăț și ocrotire. Cu astfel de nevoi este mai greu de pătruns în boemă, instituție preponderent masculină, penetrată doar de câteva, foarte puține, poete, din

rândul cărora îmi vin acum în minte Florica Mitroi și Mia Porumb.

Din 1976, evoluția socio-economică și politică a României n-a mai permis înflorirea boemei. Zeci și sute de pictori, poeți, artiști din domeniul incerte și pseudoartiști « s-au făcut oameni serioși », au ieșit dintr-o existență pitorească și au ancorat în lumea compromisurilor, nu ca să le meargă mai bine, ci pentru că « nu se mai putea ca până atunci ». Nu ei au abandonat boema, realizându-se, ci boema i-a exclus din domeniul ei tot mai raționalizat, până la dispariție. A fost ca un avort. Boemii aveau o luciditate aparte, o anume intuiție, oricât ar fi fost de neînsemnați, și un anume program al devenirii lor, care putea fi extrem de contorsionat. Totuși, micii pictori de gang, gen Dăbuleanu din Turnu Măgurele, vagă rudă a lui Dumitru Popescu-Dumnezeu, visau s-ajungă să picteze ca Zogu Zaharescu, în timp ce pictorii autentici și cu studii, gen Nae (Nicolae) Krasovski, care pendula miraculos între cromatica delicat pastelată a lui Ciucurencu și desenul exuberant-fericit-rudimentar al lui Chagall, sufereau de lipsă voluntară de timp pentru activitatea lor artistică. Apropo de Krasovski : frecventarea boemei te învață o grămadă de lucruri folositoare. De pildă, să nu cumperi tablouri după apusul soarelui, fiindcă riști să ajungi la poliție când mergi cu ele noaptea pe stradă spre casă.

După 1976, alimentele au început să se găsească mai greu prin magazine, restaurantele închideau mai devreme seara, pentru ca oamenii muncii să n-ajungă a doua zi obosiți la serviciu, supravegherea gândirii și a discuțiilor din cetate era mai atentă și mai eficientă. Foștii fii ai boemei găseau că lucrul cel mai înțelept pe care-l puteau face era să se-nsoare. Și astfel, rândurile boemei se subțiau. Pe de altă parte, foștii deținuți politici, ieșiți din închisoare la vârsta de cincizeci-șaizeci de ani, după ce inițial întineriseră, deveneau acum bătrâni și bolnavi. Mulți dintre cei reprezentativi au emigrat sau au murit. Rândurile tuturor compartimentelor boemei se răreau în fel și chip.

Mizeria lua amploare, fără nici o legătură cu boema. Pe de altă parte, în boemă evoluau artiști foarte valoroși care, fără să mai « facă progrese », puteau urca sau chiar urcaseră piscul consacrării. Se ajunsese deja mai demult la situația că nu va-

loarea consacra. Totul devenea zadarnic din nou, încet-încet. Și boema a murit astfel pentru totdeauna, pentru că, în condițiile actuale, aprecierea valorii artistice nu mai depășește sfera breslei, publicul larg pendulează între automobil, televizor și computer, străin de pictură, de muzica adevărată, de poezie. Banul e stăpânul lumii, mai tiranic ca niciodată, și în aceste condiții sărăcia lucie nu mai este un accident negliabil. Dacă Alvin Toffler ar fi fost mai artist în *Șocul viitorului*, ar fi îndrăznit să spună : « Cu banii se vor întâmpla lucruri atât de curioase, încât, pur și simplu, o să ni se facă frică să le mai zicem bani. »

Moartea boemei n-a însemnat însă și moartea boemilor. Aceștia au căpătat doar statutul de orfani, numărul lor a scăzut, au devenit atipici. Desigur, nu s-au schimbat cu toții. Cezar Ivănescu a rămas egal cu el însuși în ciuda tuturor modificărilor de climat politic. Aș putea spune că a devenit chiar mai boem după moartea boemei. Într-o zi l-am întâlnit îmbrăcat ponosit și cu pantofi de lac. « Ce-i cu tine în pantofi de lac ? » l-am întrebat. « Ce să fie, bă ? Nu mi-au mai rămas decât pantofii de la nuntă. » Dialogul a avut loc pe la mijlocul anilor optzeci, la vreo zece ani după ce soția lui tradusese minunat *Călătorie la capătul nopții* a lui Céline.

Boema este, pe undeva, coșmarul oricărei revoluții. Un motiv în plus să iubesc boema. Nu vreau să se creadă c-aș fi contra revoluțiilor. Nici nopțile și nici iernile nu-mi plac și nu sunt contra lor. Consider revoluțiile pedepse de la Dumnezeu, iar nopțile și iernile – inconveniente ale legilor mecanicii corporilor cerești. Prin inteligență, boemii ar putea fi capii oricărei revoluții. Numai că ei au nevoie de bogătași, de inșii foarte favorizați ai regimului, ca să trăiască pe spinarea lor, să-i păcălească-pedepsească, neplătindu-le chiria și ușurându-i în fel și chip, în orice caz cu o inventivitate covârșitoare, de cât mai mulți bani. Boemii, dacă le-ar sta în putință, i-ar apăra pe bogătași de furia revoluțiilor, pentru că trăiesc într-un fel de parazitism pe spinarea lor și sunt oricând gata să realizeze o simbioză, un comensualism, dacă parazitarii ar fi amenințați de ceva. Boemii cu bogătașii sunt angajați ca parteneri-adversari într-un joc-competiție, câștigat cel mai adesea de boemi,